

**Участь українців у повстаннях у сталінських
концтаборах. XX з'їзд КПРС. Десталінізація і
лібералізація суспільного життя. Реабілітація жертв
сталінських репресій.**

План уроку

- ◇ Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах.
- ◇ XX з'їзд КПРС. Десталінізація і лібералізація суспільного життя.
- ◇ Реабілітація жертв сталінських репресій.

XX з'їзд КПРС і початок лібералізації. Реабілітація жертв сталінських репресій

Дата

14—25 лютого 1956 р. — XX з'їзд КПРС, на якому М. Хрущов виступив із закритою доповіддю «Про культ особи Й. Сталіна та його наслідки»

Зміст
доповіді
М. Хрущова

- Критика сталінської політики як хибної та злочинної через організацію масових репресій, депортацію народів під час війни, використання незаконних методів слідства тощо.
- Критика особи, а не системи, яка її породила (причинами появи культу особи Сталіна називали його риси характеру, гостру боротьбу з капіталістичним оточенням тощо).
- Початком злочинної політики визначався 1934 р., тобто не ставилися під сумнів методи проведення колективізації, голодомор 1932—1933 рр. тощо.
- Небажання правлячої верхівки розділити відповідальність за вчинені злочини; незмінність партійних засад

Наслідки

- 30 червня 1956 р. — постанова ЦК КПРС «Про подолання культу особи та його наслідків». Початок офіційної десталінізації.
- Створення комісій щодо перегляду справ засуджених у 1934—1953 рр.
- Розформування ДУТАБу (рос. ГУЛАГ). Чистка органів держбезпеки і значне скорочення їх кількості.
- Припинення ідеологічних кампаній проти інтелігенції, націоналізму тощо.
- Зростання ролі українського чинника в різних сферах суспільного життя (висування місцевих кадрів на керівні посади в регіонах, поява вихідців з України в найближчому оточенні М. Хрущова тощо).
- Розширення прав республік (в Україні із союзного до республіканського підпорядкування переведено декілька тисяч підприємств та організацій)

Реабілітація — скасування правових наслідків судового вироку щодо особи, необґрунтовано притягнутої до судової відповідальності, визнання вироку недійсним, а особи, незаконно репресованої, невинною; усунення запису про ви-

рок у карному реєстрі; вступає в дію згідно із законодавством або рішенням суду; 2) відновлення в правах; відновлення доброго імені, попередньої репутації раніше незаконно засудженої чи репресованої особи (народу).

Етап	Характеристика
<p>I етап. 1953— 1956 рр.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Реабілітація торкнулася лише незначної частини незаконно репресованих • Проголошувалися масові амністії • Відбувався демонтаж сталінської репресивної системи • Приведення правоохоронної системи відповідно до принципів законності • Амністії незаконно репресованих <ul style="list-style-type: none"> <i>1953 р.</i> Стосувалася осіб, засуджених на термін до п'яти років, а також засуджених за посадові, господарські й військові злочини. Майже не торкнулася політичних в'язнів, які мали значно більші терміни ув'язнення <i>1955 р.</i> Стосувалася осіб, що співробітничали з окупантами в роки війни, але не чинили злочинів <p>Амністія для вояків УПА, які складуть зброю, і тих, що утримувався в таборах. До 1957 р. було звільнено понад 65,5 тис. бійців ОУН-УПА</p> <p>Проте амністія не передбачала реабілітацію. Звільнені політичні в'язні продовжували носити клеймо «ворог народу». Протягом 1954—1956 рр. було реабілітовано лише 8 тис. осіб</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ліквідація репресивної системи <ul style="list-style-type: none"> <i>Восени 1953 р.</i> було ліквідовано військові трибунали МВС та Особливу нараду МВС, яка мала право застосовувати в адміністративному порядку висилку, заслання та ув'язнення <i>1954 р.</i> було утворено Комітет державної безпеки (КДБ) СРСР і УРСР. Нові органи були зобов'язані переглянути заведені на громадян політичні справи <i>1954 р.</i> було створено комісію президії ЦК КПРС із розслідування злочинів Й. Сталіна <i>1955 р.</i> було запроваджено прокурорський нагляд <i>На початку 1956 р.</i> було скасовано постанову ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р. про порядок провадження справ «щодо підготовки і здійснення терористичних актів» та постанови від 1 грудня 1934 р. й 14 вересня 1937 р. про зміни в карно-процесуальному кодексі, за якими не дозволялося подавати касаційні скарги у справах про шкідництво, терор і диверсії. Також було розпочато роботу зі створення нового кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного кодексів, воєнного статуту • Ліквідовано систему ГУЛАГу, у якому на 1954 р. утримувалося 949 тис. в'язнів

II етап.
1956—
1959 рр.

- Реабілітація носила масовий характер. Було створено 90 спеціальних комісій, які мали право розглядати справи безпосередньо в таборах
- Спочатку реабілітації підлягали репресовані діячі КПУ (В. Чубар, С. Косіор, В. Затонський, М. Скрипник, Ю. Коцюбинський та ін.). У липні 1956 р. в пресі з'явилися повідомлення про реабілітацію драматурга М. Куліша, режисера Леся Курбаса та ін. Загалом до листопада 1959 р. державні інстанції, органи прокуратури і КДБ переглянули 4 млн 263 тис. справ на 5 млн 481 тис. осіб. Із цієї кількості було реабілітовано 2 млн 684 тис. осіб, що становило 58,2 % тих, на кого були заведені справи в репресивних органах України. Загалом протягом 1956—1963 рр. було повністю реабілітовано лише 250 тис. осіб. На 1959 р. за політичні злочини в таборах утримувалось 11 тис. осіб. Із 1962 р. комісії з реабілітації поступово припинили свою роботу
- Реабілітації не підлягали колабораціоністи, активні діячі ОУН-УПА, жертви політичних репресій до 1934 р., а також усі репресовані за «український буржуазний націоналізм». Держава не визнала себе винною у депортації селян під час колективізації 1930-х рр., вибіркової депортації із Західної України, депортації кримських татар, німців та інших народів Півдня України